

POLÍTICA INDUSTRIAL A CASTELLA SOTA EL REGNAT DE CARLES II: 1680 - 1700.

per NÚRIA FLORENSA I SOLER

El regnat de Carles II ha estat el més mal tractat, i el menys estudiat dins la història dels Austries espanyols. Molt sovint, s'ha preferit estudiar les èpoques «glorioses» anteriors, o bé l'etapa «reformadora» posterior per exaltar la nova dinastia borbònica.

En els últims anys hi ha un interès general dins la historiografia espanyola per dur a terme nombrosos estudis monogràfics, centrats en aquest període, a fi d'omplir la manca d'estudis i poder configurar novament i amb més propietat aquesta època. Aquest ha estat el meu propòsit amb aquest treball.

Nombrosos estudis demostren una represa econòmica a certes regions de la perifèria peninsular a la darrera del segle XVIII, però són ben pocs els treballs centrats en la Corona de Castella; la majoria d'ells consideren que estava enfonsada.

Era evident la davallada industrial de Castella, enfront de «l'esplendor» estava condicionada a una cojuntura diferent, no tenia l'infraestructura necessària per a sostenir-se. L'Espanya imperial no reflectia les realitats del país.

Castella, puntal de la política austracista, fou la que més patí les conseqüències, no endebades, doncs, era ella que sostenia el pes de la Corona. Enfonsada en l'imperi que creà, no tenia mitjans per a arranjar-ho. La política dinàstica no estava ajudada per una economia forta, sinó que aquesta estava sotmesa a la primera. Però a partir de 1680 es començaren a posar els fonaments per a canviar les estructures del país. Els projectes eren ambiciosos, però mancava un rei i un govern fort i

durable per a portar-los a terme, juntament amb un deslligament d'estats imperials, que per les guerres constants, eren una contínua sagnia pel país. Aquesta situació favorable seria la que trobarien els Borbons, els quals per mitjà del centralisme i de la força, aconseguiren imposar-se.

Davant del llanguiment de Castella, el govern intentà redreçar-la per mitjà de reformes: burocràtica, eclesiàstica, monetària, i es potenciaren les indústries castellanques com a forma de ressorgiment de l'economia, portant a terme una política industrial d'estil mercantilista, adaptada del model francès —colbertisme— però amb mètodes i procediments menys durs que aquest. Es volia fomentar, protegir i millorar les indústries nacionals, a fi de desterrar dels nostres mercats —especialment l'americà— la invasió de productes estrangers.

La indústria castellana més important era la tèxtil; a ella anaven dirigides la quasi totalitat de mesures de protecció. Dins de la tèxtil, la branca més important era la llanera, i no ens ha de sorprendre, per tant, que era productora de la primera matèria.

Les indústries llaneres protegides més importants estaven situades a les províncies de Burgos, Segòvia, Palència, Zamora, Salamanca, Toledo, Conca i Guadalajara, on es fabricaven draps, baietes, barragans, estamenyes, saials, frisos, burats, cordellats, mantes, cobertors, «picotes», margues, droguets, «lamparilla», i sergés imperials.

També hi havia indústries de lli; la principal província productora d'aquests teixits, era Zamora, que fabricava llenços. Seguien en importància les indústries sedaires, que hi havia en tres províncies de Castella: Madrid, Guadalajara i Toledo, amb fabricació de gases, mitges de seda, pelfes, cinteria, llistoneria, i rasos.

Per millorar les indústries tèxtils s'oferiren premis als artífexs tintorers, i per aquest motiu s'establiren tints amb protecció reial a Madrid i Segòvia, per ensenyar noves tècniques. Els tintorers de Toledo, també tenien protecció estatal.

Important ajut estatal reberen les indústries de paper de les províncies de Conca i Segòvia. Indústries menys importants, però que també reberen protecció estatal foren: les armes de foc, d'encrats, de motlles i foneria de lletres, i de ventalls, totes elles a Madrid, i una de vidre a la província de Guadalajara.

Per desenvolupar el proteccionisme fabril, en primer lloc crearen la institució necessària: la Junta General de Comerç, a la qual s'encarregà el foment de les indústries que estaven totes sota la seva jurisdicció.

S'atorgaren monopolis de fabricació exclusiva per 10 i 15 anys de totes les màquines i teixits nous que es fabriquessin, i de vegades se'ls deixava obrir tenda i estendre el privilegi més enllà de la localitat de producció.

Es taxaren els preus de les llanes brutes, a fi que fossin assequibles pels industrials; es frenà l'abús dels abassegadors, i es prohibí l'exportació de primeres matèries: llana i seda. És la culminació del proteccionisme. D'altra banda es potencià el comerç de productes castellans: es regularen els preus dels productes estrangers, perquè en cap moment no tinguessin menys preu que els del país, i se'ls exigia la mateixa llei que als castellans; s'ordenà als mercaders d'arreu de Castella i Andalusia que es proveïssin de productes castellans, i que els despatxessin amb preferència als estrangers; s'intentà de negociar l'alliberament de captius en mans dels turcs, amb bescanvi de gèneres castellans. Utilització reial de productes castellans, per a garantir una sortida segura a les indústries: els Reis i l'oficialitat consumien teixits castellans, i la Secretaria Reial i l'impremta oficial del segellat es proveïa d'una indústria nova de paper, que substituïa les importacions de Gènova.

Pressionat per alguns fabricants, el govern pensava que l'estricta i rigorós compliment dels reglaments i de les normatives per part de les indústries, mantindria la qualitat dels gèneres, i alhora la seva permanència; per tant, elaborava regles per a la fabricació, i per dur-les a terme, amb periodicitat feia informes i reconeixements de les indústries. Les disposicions abarcaren tots els camps: fabricants, venedors, i agremiats.

Totes aquestes mesures de protecció industrial no tingueren uns efectes ràpids i espectaculars; els haurien tingut si l'estat —o bé la iniciativa privada— hagués pogut intervenir constantment amb ajudes econòmiques immediates, però la precària situació econòmica de la Hisenda Reial, no permetia grans dispendis, i només es podien fer ocasionalment. La majoria de vegades les ajudes eren en forma de franquícies i exempcions, malgrat que també afectava al necessitat Erari.

Poc a poc s'installaren indústries que anaren propagant les noves formes de producció, alhora que l'aprenentatge dels naturals del país.

Algunes indústries per l'ajuda estatal pogueren establir-se i expandir-se, d'altres subsistiren, però també n'hi havia que per manca d'auxilis hagueren de plegar. Les necessitats eren moltes, i els recursos, pocs.

Aquest sistema proteccionista, tingué els seus fruits, a llarg termini,

La Junta de Comerç tingué una composició quasi exclusiva de membres dels Consells, especialment dels de Castella, d'Hisenda i d'Índies, i ocasionalment del d'Aragó, de Guerra, i d'Ordres. Inicialment predominaven els membres d'Hisenda, però després de la reconstituïció de la Junta el 1682 hi hagué una representació més igualitària entre els diferents consells. Entre tots aquests membres hi havia un predomini de magistrats de la ciutat de Madrid.

La Junta donà molta importància al comerç hispanoamericà, per tant es destaca el nombre de membres del Consells d'Índies, i la curiosa selecció d'aquests. Entre els personatges que integraven la Junta, hi havia funcionaris més o menys especialitzats en activitats econòmiques, però no tingué mai una representació mercantil, malgrat les nombroses vegades que s'intentà. L'activitat de la Junta de Comerç va ser notòria, i sobretot, tenint en compte la situació política, econòmica i social del país. S'allistaren artífexs d'altres països, a fi d'establir fàbriques, ensenyar als naturals del país i millorar les tècniques de producció, per la qual cosa també es feren fabricar màquines noves, o portar-les d'altres llocs, juntament amb els seus menestrals; els donaren allotjament i instruments necessaris per a fabricar. La majoria d'artífexs vingueren de Flandes —país tradicionalment tèxtil—, i ells foren els primers a desenvolupar els projectes del mercantilisme que es pretenia establir; també hi trobem algun anglès, francès, romà, i altres súbdits de la Corona: catalans i valencians. Eren especialistes en qualsevol tipus de fabricació tèxtil, o de ventalls, d'encerats, o de vidre, però tots ells tècnics en la seva matèria. Ensem es prohibí la sortida dels artífexs del país, sense autorització de Carles II.

Es reconegué la labor dels industrials, i es rehabilitaren les arts i els oficis mecànics —en menyspreu a l'època—, reconeguen que els industrials no eren contraris a la qualitat de la noblesa, tot donant-los honoríficament càrrecs municipals, i fins i tot a un d'ells el títol de Castella. Per ajudar-los els concediren ajudes de cost, préstecs, emprèstits i subvencions reials; franquícies totals o parcials de primeres matèries, i d'articles utilitzats a les fàbriques, així com productes consumits pels seus menestrals —franquícies de vi, oli, sabó i blat—; exempció d'impostos de primera venda, d'alcabala, de cents, de millones, i lliurament de rendes reials. La duració mitjana d'aquestes ajudes era de 5 a 10 anys, i moltes vegades, es prorrogaven al venciment del termini. També es prohibí l'empenyament o venda per deutes civils de tots els instruments de les indústries sederes.

puix que els mètodes i procediments serviren de base als Borbons, igualment que les normatives i els reglaments, i molts d'ells foren prorrogats textualment, i d'altres, adaptats.

També es crearen en aquesta època, algunes institucions que tingueren molt auge al segle següent: Junta General de Comerç, Superintendència d'Hisenda, Cinc Gremis Majors de Madrid...

Així, doncs, fou sota el darrer Austria quant s'establiren les bases de reforma i recuperació de la indústria castellana, desenvolupades després pels Borbons amb més èxit gràcies a una conjuntura favorable.

NOTA:

La principal font utilitzada en aquest treball han estat les *Memorias políticas y económicas* (Madrid, 1787-1800), de l'historiador aragonès Eugenio de Larruga y Boneta. La importància de l'obra, —ja valorada a l'època d'editar-se—, és notable per si mateixa, però també per ésser l'únic testimoni, de què disposem, degut a la desaparició de tota la documentació oficial sobre aquest tema. Així, doncs, l'obra de Larruga, que consta de 45 volums, es converteix en una font única, que només he pogut completar amb alguns fons fragmentaris de l'Arxiu General de Simancas, relatius al Consell Suprem d'Hisenda, salvats de la pèrdua.